

ОСОБИСТІСНА АДАПТОВАНІСТЬ ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА

Коструб'як Т. В.

*Полтавський національний педагогічний Університет імені В. Г. Короленка
kostrubyakpl@gmail.com*

Підліткова агресія є однією з актуальних проблем сучасного суспільства та психологічної науки. Підлітковий вік відзначається значними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами, які можуть впливати на поведінку та сприйняття світу підлітків. Агресивна поведінка серед підлітків може мати різноманітні прояви, від словесних або вербальних конфліктів до фізичної агресії та насильства. Розуміння чинників та механізмів підліткової агресії важливо не лише для розробки ефективних стратегій її запобігання та управління, а й для забезпечення психологічного та соціального благополуччя підлітків.

Мета дослідження – емпірично вивчити особливості зв'язку між особистісною адаптованістю підлітків та їхньою агресивною поведінкою.

У підлітковому віці спілкування є ключовим елементом соціальної адаптації та важливим аспектом розвитку емоційної сфери. Особистісний розвиток підлітків значною мірою залежить від якості їхніх взаємин з оточенням, друзями та членами сім'ї. Недостатнє взаєморозуміння та слабкі адаптаційні механізми можуть підвищити рівень агресивності. Разом з тим, деякі дослідники звертають увагу також на компенсаторні ресурси агресивності. Зокрема, К. Ольшанська вказує на необхідність розрізняння конструктивної та деструктивної агресії [1].

На нашу думку, проблема впливу особистісної адаптованості на агресивну поведінку є особливо важливою в умовах воєнного стану, коли українські діти змушені адаптуватися до нових умов життя. Дослідження цього зв'язку допомагає зрозуміти причини агресії та розробити ефективні методи профілактики.

Підлітковий вік є критичним періодом у формуванні особистості, коли відбуваються значні психологічні та соціальні зміни. Цей етап супроводжується пошуком власної ідентичності, становленням системи цінностей, а також адаптацією до нових соціальних ролей. Проте, саме в цей період, часто виникають труднощі, пов'язані зі змінами у фізіології, психіці та соціальному середовищі. Однією з найбільш поширених проблем підліткового віку є агресивна поведінка, яка може проявлятися через конфлікти з однолітками, сім'єю чи оточуючим світом або стати причиною віктимної поведінки [2].

Програма емпіричного дослідження включала: формування вибіркової сукупності, здійснення діагностики особистісної адаптованості, рівня та форми агресивної поведінки; кількісний та якісний аналіз результатів.

Для вивчення агресії було використано опитувальник А. Басса і А. Дарки, Діагностика особистісної адаптованості здійснювалась за методикою А. Фурмана «Наскільки ти адаптований до життя?» [3]. Під особистісною адаптованістю розуміють відносно усталену тенденцію у функціонуванні внутрішнього світу підлітка, яка у своєму сутнісному вияві характеризується наявністю гармонійності, відповідності або більшою чи меншою злагодженою цілей індивіда та результатів, що досягаються ним у процесі життєдіяльності. Особистісна адаптованість забезпечує можливість підліткам успішно долати труднощі у досягненні цілей в сфері навчання та міжособистісної взаємодії. Сформована адаптованість особистості пов'язана з відсутністю таких характерологічних рис, як тривожність, нейротизм тощо.

Дослідження проводилося на базі «Аграрно-економічного фахового коледжу ПДАУ» (м. Полтава). До складу вибіркової сукупності увійшло 32 особи віком 15-16 років, з яких 12 хлопців і 20 дівчат.

Рівень соціально-психологічної адаптованості визначався за допомогою тест-опитувальника А. Фурмана. Кожному респонденту було запропоновано оцінити різні аспекти свого життя за наявними варіантами відповідей, які диференційовані на позитивні (дуже позитивне, позитивне) та негативні (вкрай негативне, негативне).

Встановлено, що 40,63% респондентів мають високий рівень адаптованості, 46,88% – середній, і 12,5% – низький, що вказує на їхні труднощі з адаптацією. Більшість (87,5%) підлітків добре пристосовані до соціального середовища, тоді як підлітки з низьким рівнем адаптації потребують додаткової психологічної підтримки.

Для оцінки агресивності було використано опитувальник Басса-Дарки, який містить 75 питань, що дозволяють вимірювати агресивність за такими шкалами: фізична агресія, вербальна агресія, непряма агресія, роздратованість, негативізм, підозрілість, образливість, почуття провини.

Високий рівень фізичної агресії зафіксовано у 36% хлопців і 18% дівчат, непрямої агресії – 15% і 13% відповідно, а вербальної – 29% у хлопців і 21% у дівчат. Загальний рівень агресивності в межах норми, проте хлопці демонструють вищий індекс агресивності (30) порівняно з дівчатами (19). Рівень ворожості є дещо підвищеним – середній індекс 13 (норма $6,5 \pm 3$).

Наступним етапом нашого дослідження було виявлення зв'язку між рівнем агресивності підлітків від їхньої адаптованості.

Узагальнені результати кількісного аналізу представлено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Показники агресивності у респондентів із різним рівнем адаптованості

Рівень адаптованості	Форми агресії	Рівень розвитку форм агресії, %		
		високий	середній	низький
<i>Високий</i>	Фізична	15	41	44
	Вербальна	12	43	37
	Роздратування	18	30	52
	Образа	11	28	61
	Провина	9	21	70
	Негативізм	8	22	70
	Підозрілість	7	18	7
<i>Середній</i>	Фізична	25	40	35
	Вербальна	22	35	43
	Роздратування	20	40	40
	Образа	18	32	50
	Провина	12	28	60
	Негативізм	15	25	60
	Підозрілість	9	31	60
<i>Низький</i>	Фізична	50	25	25
	Вербальна	50	0	50
	Роздратування	25	25	50
	Образа	50	50	0
	Провина	25	25	50
	Негативізм	25	50	25
	Підозрілість	25	50	25

В ході дослідження було встановлено, що для групи з високим рівнем адаптованості характерні менші показники за всіма формами агресії. Зокрема, фізична агресія становить 15%, вербальна – 12%, а підозрілість і негативізм – 7% та 8% відповідно. Це вказує на кращу емоційну стабільність та здатність до конструктивного вирішення конфліктів.

Показники агресії в групі із середнім рівнем адаптованості дещо вищі. Так, фізична агресія становить 25%, вербальна – 22%, негативізм – 15%. Дана тенденція свідчить про можливі труднощі в регуляції агресивних реакцій, які, однак, залишаються контрольованими.

Найвищі показники агресії спостерігаються у підлітків із низьким рівнем адаптованості, де фізична і вербальна агресія становлять 50%, негативізм – 25%, підозрілість – 25%. Це підкреслює

схильність до деструктивної поведінки внаслідок труднощів з адаптацією.

Проведене дослідження виявило чіткий взаємозв'язок між рівнем особистісної адаптованості підлітків і проявами агресивної поведінки. Підлітки з високим рівнем адаптованості мають значно нижчі показники агресивності. Для них менш характерні вербальна, фізична агресія, негативізм та підозрілість. Це свідчить про те, що здатність адаптуватися до соціального оточення та знаходити конструктивні способи взаємодії зі світом знижує ймовірність розвитку агресивних реакцій. Такий тип підлітків краще контролює емоції та схильний до вирішення конфліктів без агресивного втручання.

Навпаки, підлітки з низьким рівнем адаптованості виявляють високі показники агресії в різних формах, зокрема, у фізичній та вербальній агресії, роздратуванні, підозрілості та негативізмі. У таких підлітків агресивність може виступати захисною реакцією на труднощі соціальної адаптації, сигналізуючи про їхню нездатність інтегруватися в соціальні умови. Це може бути спричинене нестачею навичок спілкування, емоційної стійкості чи відсутністю належної підтримки з боку оточення.

Підлітки з середнім рівнем адаптованості демонструють помірні показники агресії, що також відображає складнощі адаптаційного процесу, але в менш вираженій формі. Це свідчить про те, що у них є базові навички соціалізації, які дозволяють уникати крайньої агресивної поведінки, однак вони можуть бути схильні до агресивних реакцій у напружених ситуаціях.

Отже, рівень адаптованості є одним із визначальних факторів, що впливають на агресивність підлітків. Важливою є робота над формуванням адаптаційних навичок, таких як емоційна стійкість, комунікативна компетентність та соціальна підтримка, що сприятиме зниженню агресивної поведінки серед підлітків. Особливо це актуально в умовах сьогоdnішніх випробувань, коли адаптованість підлітків стає необхідною передумовою для їхнього психоемоційного благополуччя.

Для більш глибокого аналізу та ефективного застосування висновків дослідження потрібні додаткові програми психологічної допомоги, які б надавали підтримку підліткам із низьким рівнем адаптації, допомагаючи їм розвивати навички конструктивної поведінки та самоконтролю в умовах соціальних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко Л. М. Взаємозв'язок агресивності та соціально-психологічної адаптації у підлітків. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. Вип. 3. 2019. С. 73–79.

2. Мирошник О. Г. Психологічні особливості саморегуляції юнаків з різним рівнем схильності до віктимної поведінки. The XXII International Science Conference «*Interaction of society and science: prospects and problems*», April 20-23, 2021, London, England. P. 519–521.
3. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 197 с.

ФРУСТРАЦІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Кравченко О. Д.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
steps58@ukr.net*

Актуальність проблеми фрустраційної толерантності особистості, на часі, зумовлена відкритою військовою агресією Росії, що порушила соціальну стабільність українського суспільства, в основі якої лежить надійна соціальна безпека людини та її соціальна захищеність. Кардинальні зміни об'єктивних умов життя українців, з одного боку, порушили систему функціонування усталених механізмів регулювання відносин індивіда і суспільства. З іншого, актуалізували проблему психологічної готовності соціальних працівників до діяльності в «ситуації неможливості» (В. Василюк) – нестабільності, невизначеності, не прогнозованості, пролонгованих фруструючих впливів, які мають не лише ситуативний, а й екзистенційно-ціннісний вимір.

Фрустраційна толерантність розглядається у психолого-педагогічній літературі як стійкість особистості у протистоянні стресорам без втрати психологічної адаптації. Вона аналізується то як психічна властивість (Н. Чижиченко, А. Гусєв, С. Литвин, О. Холодова), психологічний стан (Асейкіна А., Левітов Н., Попик Ю.), то як компетенція (Л. Асейкіна, Н. Божок), професійна здатність (А. Большакова, І. Ламаш, Т. Селюкова, С. Кучеренко, М. Мішина, Г. Перевощіков). Об'єднуючою в цих дослідженнях є думка, що фрустраційна толерантність формується в процесі становлення особистості, по мірі накопичення і інтеграції нею досвіду реагування (насамперед, емоційного, рефлексивного, прогностичного) на різні життєві перепони і труднощі при досягненні значимих цілей, по мірі розвитку позитивних взаємовідношень із собою та світом, загальної психологічної культури особистості.

Для розкриття психологічного змісту фрустраційної толерантності психологи використовують різні інструментальні